

Изисквания към писмените работи по икономическа социология

1. Писменият отговор на въпрос

Въпросите за писмена работа предполагат ясно и структурирано представяне на определени идеи най-често в сравнителна перспектива.

Пример за първи изпит (първи семестър):

- *Сравнете възгледите на К. Маркс и Е. Дюркем за динамиката в развитието на капиталистическото общество.*

Пример за въпрос от финалния изпит (лятна сесия):

- *Сравнете методологическия подход на Дюркем и Вебер върху примера на избран от Вас изследователски предмет. Кой от двата подхода е по-близък до икономическия подход и защо?*

Структура

Писмената работа съдържа въведение, изложение и заключение. Те трябва да са ясно разграничени. **Въведението** поставя централния проблем и запознава с основните въпроси, които се повдигат. **Изложението** представлява съдържателен анализ на проблема, като се разглежда възможната аргументация и се изтъкват различията и противоречията в гледните точки. При това *оценката* на чуждите аргументи трябва да бъде ясно разграничена от представянето на самите *аргументи*. **Заключението** съдържа в синтезиран вид основната идея на автора и резултатите, до които достига.

Стил

Писмената работа трябва да е написана грамотно както стилово, така и граматически.

Критерии при оценяването на *писмения отговор на въпрос*:

- Познания по проблема
- Логичност в структурата на изложението и стил.

2. Казусът

Казусът разкрива социален факт. Пример: *“След поредно увеличение на цените на билетите за градски транспорт, столичани започнаха да си предават използвания билет от слязация на качващия се в съответното превозно средство.”*

Разработката на казуса изисква:

(1) да се дефинира изложеният факт като *социален въпрос* и да се разкрият неговите най-важни аспекти – какво е социалното отношение, което се открива зад ситуацията и кои са основните актьори в него; в какво е същината на социалния въпрос; за какви социални групи това е важен въпрос и в какъв точно смисъл е важен, какъв е социалноикономическият контекст, който превръща (може да превърне) разглежданото социално явление в *социален проблем*. В изложения казус, например, като социален проблем може да се дефинира пътуването гратис в столичния (българския) градския транспорт.

(2) да се осъществи преход от дефинирането на социалния въпрос/проблем към идентифицирането на социологически релевантни научни въпроси/проблеми. Като такива тук могат да се дефинират: разбирането на солидарността като елемент на колективното действие – формите на солидарност и обуславящият ги социален контекст; противоречието между

формален и неформален ред (закони срещу социални норми) и причините за него; проблемът за легитимността на даден социален ред; съчетаването на индивидуални и колективни интереси; проблема за гратисчийството в социалната организация и др. Откритите научни проблеми подлежат на субординиране, като авторът може да издигне теза за първостепенността на даден научен въпрос в конкретния казус.

(3) идентифицираният научен проблем/проблеми да се анализира с помощта на теоретически инструменти – социологически идеи, възгледи и концепции. Тук, например, могат да се използват възгледи за икономическа и социална солидарност (Дюркем); за легитимността (Вебер); формални правила и неформални норми (Норт); начин на функциониране на институционалните механизми за контрол и социални мрежи (Грановетер); теориите за посредничеството и в частност за гратисчийството (*free rider*) в организациите; различни идеи за съчетаване на индивидуалното и колективното действие (Олсън, теории на игрите). Избраните като теоретични инструменти понятия първо се представят в тяхната същност и в контекста (историческо време, факти, специфика на конкретната ситуация), в който са били въведени от автора. После те се прилагат към решаване на конкретната ситуация. Това означава гратисчийството в столичния транспорт да се интерпретира, като посредством избраните теоретически инструменти се анализира смисълът на изложените действия за участващите актьори, причините за така сложилото се социално отношение и се анализират последиците, които техните действия могат да имат за тях самите, за обществото като цяло или за отделни негови групи.

(4) осъществява се преход от анализа на социологическите проблеми към формулиране на няколко основни изследователски хипотези, които да са верифицируеми при едно бъдещо емпирично изследване по разгледаните социологически въпроси.

Разработката на казус цели да разкрие способността на студента адекватно да прилага теоретичните си познания за анализ на емпирични факти, като и да прояви способността за формулиране и аргументация на собствени тези.

Изискванията за структура и стил важат и за казуса.

Критерии при оценяването на *казуса*:

- Дълбочина и оригиналност на работата като постановка и подход
- Разграничаване на социален от социологически проблем
- Адекватно приложение на теоретични идеи към анализ на социални факти
- Логичност в структурата на изложението
- Стил и грамотност

3. Курсовата работа

Избор на тема

Курсовата работа трябва да е от предметната област на икономическата социология, очертана в програмата на курса. Съществуват много теми, които могат да бъдат общи за икономическата социология, икономиката, управлението на човешките ресурси, маркетинга и други дисциплини. Курсовата работа по *икономическа социология* се признава за такава, когато е намерена и изразена социологическата гледна точка /а не маркетинговата и пр./ към който и да било икономически проблем.

Темата на курсовата работа **не** съвпада с темата на която и да било лекция или семинар. Тя предполага: (1) намиране на интересен за студента въпрос, попадащ в тематичната област на икономическата социология; (2) формулиране във въведението на научния проблем, който ще се анализира – в какво точно е неговата същност, как той става значим, за кого е значим; (3) анализ

на самия проблем чрез излагане на възможните аргументи.

Курсовата работа приема формата на *проект за самостоятелно изследване и анализ на получените от него резултати*. Разработва се теоретичен модел: излагат се предметът и обектът на изследването, неговата цел, задачи, хипотези, методология. Провежда се собствено социологическо изследване и се дискутират получените резултати. **Целта** на изследването е студентът да придобие личен опит и да усъвършенства своите умения, като премине през всички фази: от подготовка към провеждане на едно социологическо проучване до анализ на неговите резултати. Курсовата работа **не цели** да предостави надеждни резултати, защото е очевидно, че емпиричната работа ще е в малък обем. Студентът може да избира от целия наличен спектър от социологически методи на регистрация и обработка на събраната информация (качествени, количествени и смесени методи).

Примери за това как не трябва да бъде формулирана една тема за курсова работа:

Общи: Капитализъм и общество; Приватизацията в България; Проблемите на пазара на труда; Предприемачът и частният бизнес в България; Проблеми на прехода към пазарна икономика.
Неясни: Рационалността в икономическата социология. *Носещи в себе си тези:* Социалният диалог – неотменима императивна потребност на днешния и утрешния ден на България.
Усложнени: Идеология-политика-икономика или един непретенциозен опит за рефлексия върху двата концептуални модела за обществено устройство (капиталистически и социалистически) и начините за тяхното модифициране.

Функцията на курсовата работа

Ясно и отчетливо представяне и защитаване на определена теза или серия от твърдения. За тази цел е необходимо:

- курсовата работа да е проблемно формулирана; да е на тема, която съдържа *проблем* от социологическа значимост;
- трябва да бъдат дефинирани централните понятия; тези, които са основополагащи за разбирането на представената аргументация;
- най-важните мисли (тези и аргументи) трябва да бъдат изложени в разбираема форма и логическа последователност;
- ако се взема отношение към определен теоретически подход, той трябва да бъде представен в основни линии;
- трябва да могат да се изложат различни гл.г. към обсъждания проблем, като се посочват източниците им.

Структура

Курсовата работа съдържа въведение, изложение, заключение, списък с цитираната литература и приложения /графики, таблици и др. данни/, ако е нужно. Те трябва да са ясно разграничени. Изложението може да е структурирано в подзаглавия, при което се препоръчва указание за съдържанието в началото на работата.

Въведението поставя централния проблем: кога е възникнал като значим социален проблем, за кого най-вече е значим. Как от този социален проблем можем да формулираме социологически проблем? То мотивира избора, представя целта на курсовата работа и запознава с основните въпроси, които се повдигат. Въведението разкрива логиката, която авторът следва при структурирането на своята работа. То не съдържа твърдения, които изискват специално доказателство.

Изложението съдържа кратък преглед на релевантната към формулирания социологически проблем литература. То запознава с възможните теоретични (методологически, емпирични) подходи към проблема, а не е самоцелно представяне на нечии идеи: представянето на

съществени от гл.т. на работата чужди становища следва собствената логика на изложение. При съдържателния анализ на избрания проблем се разглежда възможната аргументация и се изтъкват различията и противоречията в гледните точки. При това оценката на чуждите аргументи трябва да бъде ясно разграничена от представянето на самите аргументи. Разгърнатото се обосновава собственото становище - издигнатите хипотези и аргументите в тяхна полза.

В изложението се разгръща теоретичния модел на изследването, което трябва да включва следните елементи:

- Разгърната постановка на проблема и предмет на изследването
- Цел и задачи
- Обект на изследването
- Дефиниране на основни понятия и тяхното операционализиране до емпирични индикатори
- Структурирани хипотези
- Методология: метод(и) на регистрация
- Анализ на получените резултати

Заклучението съдържа в синтезиран вид основната идея на автора и резултатите, до които достига и изводи за проверката на хипотези.

Инструментариумът на изследването се дава в **приложение**.

Литературни източници и цитиране

Курсовата работа трябва да демонстрира умение при боравенето с литературни източници. Тя трябва да включва списък на цитираната литература, съдържащ поне **пет** източници, точно описани: автор, година, произведение, издателство, град. Ако се цитира статия в сборник, се посочва първо авторът и заглавието и на статията, и после съставителите/редакторите на сборника и неговото заглавие. При цитиране на електронни документи се посочва автор (или когато няма посочен автор, институцията, например - Витоша Рисърч), съкращението (електр. ресурс), дата на последно ползване (посещение на сайта), заглавието и интернет адреса.

Примери:

Георгиевски, Л. 2002. *Речник на предрасъдъците*. “Балкани”, София.

Герганов и сътр. 1996. Психосемантичен метод за измерване на индивидуалистични и колективистични нагласи. *Социологически проблеми*, Кн. 1: 19-33.

Вебер, М. 1990. “Понятие за социалното действие. Харизмата”. В: Деянова, Л., Л. Николов (съст.) *Социология на личността*. Наука и изкуство, София.

Майлс, М. 2005. Икономическата свобода е лекарство срещу бедността. В-к “*Капитал*”, 19-25 февруари, бр. 7, стр. 6.

Ковалски, Т. [електр.ресурс] 2005. Достъпност на материалите в библиотеката. <http://www.bilon.edu>

Източниците могат да бъдат семинарни текстове, литература, самостоятелно подбрана от студента, включително художествени текстове, материали от печата и интернет, също и данни от разнообразни социологически, статистически и други изследвания.

В текста трябва да има точно позоваване на автор и година на издаване на използваното произведение - когато чужда мисъл се предава свободно и е достатъчно известна (Например: Иванов 1999). Когато свободно - по смисъл - се предават определени пасажки, се използва следния модел: Иванов 1999: 5-20 или Иванов 1999: 5ff - обозначаващ тази и следващите страници. Когато авторовата мисъл се цитира буквално, тоест в кавички, се посочва конкретната страница (Напр.: Иванов 1999: 97). При повече цитирани произведения от един и същ автор и година те се обозначават съответно: Иванов 1999а, Иванов 1999б. На включените таблици и

графики се дава заглавие и се посочва източникът. Тук важат същите правила за цитиране.

Техническо оформление на таблици:

- Заглавието на таблицата да бъде преди, а не след таблицата. Заглавието не трябва да бъде във въпросителна форма. То трябва сбито да предава съдържанието на въпроса или връзката между два въпроса. Таблиците се номерират.
- Първата редица на таблицата съдържа указание за съдържанието на съответните колони. Заглавният ред е задължителен, а при крос-таблица се въвежда и заглавна колона. Когато има малко място за изписване на съдържанието на заглавния ред, се въвеждат индекси, които се обясняват в бележка под линия.
- Добре е процентните дялове да се дават в низходяща градация за по-добра ориентация. Това съответно означава пренареждане на отговорите.
- Означението за процент (%) в таблицата е излишно, мерната единица (процент или абсолютна величина) се посочва или в скоби в заглавието на таблицата или в заглавния ред (колона).
- Таблицата обикновено завършва с ред (респ. колона) “Общо”. При два или повече отговора, общите 100 процента се надхвърлят, за което трябва да има обяснение в бележка под таблицата. Най-често процентният дял се закръгля до един знак след запетаята. Винаги трябва да се проверява дали наистина общият сбор е 100%. Често, поради закръглянията, той не е равен на 100. Уравняването става, като се вземе предвид втория знак след запетаята.
- Обичайно се работи с валидния процентен дял. В случай, че има голямо натрупване на missing, което се нуждае от специална интерпретация, се работи с процентното разпределение, включващо missing.

Стил

Курсовата работа трябва да е написана грамотно както стилово, така и граматически.

Формален вид

Титулната страница трябва да информира за: името на курса (икономическа социология); темата на курсовата работа; трите имена и факултетен номер на автора; месец и година. Курсовата работа се предава в печатен вид с номерирани страници. Бележките под линия се дават в края на страницата. Препоръчва се курсовата работа да не надхвърля 25000 знака (при стандартна страница от 1800 знака, мах. 12-14 страници). Страниците се формират с отстояние 2 см. от всички страни и се номерират. Параграфът се формира без нов ред, с отстояние пред параграфа – 6 pt, разрядка 1, двустранно уравниен, Times New Roman 12.

Критерии при оценяването на курсовата работа:

- Познания по избрания въпрос
- Оригиналност на работата като идеи, структура и подход
- Логичност в структурата на изложението и стил
- Коректност при цитирането

Посочените критерии за оценка са еднакво значими. В случай, че работата не е авторска, тя се оценява със оценка “слаб”, предишните оценки се анулират и крайната оценка по дисциплината е „слаб”.

Указания за писане: Основни принципи и задължителни правила

Професор Дейвид Пост

(писани за студенти-юристи, но напълно валидни и за студенти по социология)

Юли 2006

Превод: Катина Панчева, IV курс Европейстика (с малки съкращения)

Няма нищо по-съществено в практиката на правото от умението да създаваш добра писмена работа. Аз се ангажирам да спомогна за създаването на най-качествената писмена работа, на която сте способни. Но нека ви предупредя: Писането представлява трудност за всеки или поне за всички, които аз познавам и които го правят добре. Ако считате, че бихте могли да сътворите отлична писмена работа без усилие и много усърдие, то Вие сте: а) невероятно надарен или б) сте се объркали.

Прочетете тези указания внимателно, препрочитайте ги периодично в хода на писмената ви работа, особено преди да ми предадете какъвто и да е ваш писмен проект. Това ще спести и на двете страни много време и усложнения. Имам много силни възгледи относно процеса на писане и изисквам сериозна ангажираност от ваша страна. Моля, помислете си след като прочетете следното, дали наистина сте подготвени да следвате пътя, който предначертавам. Ако ли не, моля, чувствайте се свободни да преосмислите желанието си да работите съвместно с мен. Аз няма да се засегна и Вие ще си спестите възможно бъдещо огорчение.

Тези указания се разделят на „основни принципи“ и „задължителни правила“. Основните принципи са за осмисляне от ваша страна; задължителните правила са, за да им се подчинявате сяпао.

Основни принципи

1. „Добрата проза е като рамка на прозорец“ (Оруел) Смисълът на правните текстове е бъде превърнато сложното в просто, не обратното.
2. „Словото ти става ясно и силно не когато няма повече какво да добавиш, а когато повече няма какво да отнемеш“ (Исак Бабел)
3. За да бъдеш добър писател, преди всичко трябва да се научиш да бъдеш добър читател. Четете казуси. Четете, колкото се може повече и препрочитайте тези, които вече сте чели.
4. Правните текстове не са доклади; те са документи, даващи доводи; отговарят на някои въпроси, като убеждават читателя, че отговорът, който дават, е верният.
5. Оставете процесът на писане да ви помогне да мислите.
6. Няма да се научите да пишете добре, посредством говорене - на мен или който и да било друг- за писане; бихте се научили да пишете добре посредством писане.
7. Дайте си време.
8. Няма оценка „Отличен за усилията“, що се отнася до писмена работа.
9. Преработвайте, преработвайте, преработвайте.
10. Всичко, изложено на лист хартия, е значимо.

Задължителни правила

1. Пишете увода си накрая.
2. Използвайте въвеждащи изречения.
3. Премахнете страдателния залог от писмените си работи.
4. Първо цитатът, после обяснението.
5. Не „удряйте по масата“; премахнете думи като „ясно“ или „очевидно“ или „без съмнение“ и други сходни от писмената ви работа.
6. Използвайте паралелни структури.
7. Премахнете излишни въвеждащи и съюзни думи (като „Още повече“, „В допълнение“, „Освен това“, „Като“, „Въпреки“ и други подобни).

8. Бъдете нащрек за употребата на „както е написано по-долу” или „както е написано по-горе”.
7. Прочетете работата си на глас.

*****

Първа част: Основни принципи

1. Добрата проза е като рамка на прозорец” [Дж. Оруел, ” Защо пиша”]

Смисълът на писането на правни текстове е не да превърнеш простото в сложно, например посредством употребата на множество неразбираеми фрази, дълги изречения и високопарни думи. Смисълът на правната (също и на социологическата) литература е да превърнеш сложното в просто.

Помислете над това. Не се страхувайте от простотата. Въпреки че всички сме учени, че простотата е израз на глупостта, не е. Това, което искате човекът, който чете, да каже след прочита на вашето указание или бележка, е нещо като: „Добре, това изглежда доста недвусмислено и ясно.” Истината е, че често прозата разкрива слабости в нашата мисъл; Оруел поставя по следният начин въпроса: ”Ако опростите английския си, ще се освободите от най-голямото безумие на ортодоксалността...и когато направите глупава забележка, нейната глупост ще бъде очевидна, дори и за вас.” Превърнете това в свое предимство. Как да разпознаем кога нечие писание е безсмислено: когато например липсва добър преход от една гледна точка към друга или няма ясна логическа последователност – едно от най-важните умения, които трябва да се развиват за добро писане, тъй като ако не можеш да разпознаваш кога писмената ви работа е слаба, никога не може да бъде подобрена.

2.,, Словото ти става ясно и силно не когато няма повече какво да добавиш, а когато повече няма какво да отнемеш” [Исак Бабел]

По-малкото е повече. Кажете това, което трябва да кажеш. Премахни излишните думи. Стигни до смисъла.

3. Четете казуси (първичните източници на информация). Четете, колкото се може повече и препрочитайте тези, които вече сте чели.

Рядко студентите достигат до обема проучвания в съдебната практика, необходим, за да се получи една добра писмена работа. Това обаче е мястото, където истинското право се намира - не в прегледите на законите, не в договорите, но в самите казуси, първичните източници (постановления, договори, укази). Вторичните източници също могат да бъдат полезни - те могат ви насочат към казусите, които е необходимо да бъдат прочетени или в редки случаи могат да спомогнат за по-доброто разбиране на казуси, които вече сте чели. Те никога не бива да бъдат използвани като заместител на първичните източници, на които се основават.

И ако това не е достатъчна причина да прекарате по-голямата част от времето си в четене на съдебни решения, ето още една: Те са дотук най-добрите примери за типа писане, на което в момента се учите. Трябва да четете съдебни решения като начин за усвояване на маниер на изказ относно правни въпроси – приети фрази, начин на употреба и анализ на прецеденти и други.

Трябва да сте прочели доста съдебни решения, тъй като, за да бъдеш добър писател, трябва първо да си се научил да бъдеш добър читател. Изглежда логично, ако се замислиш за минута. Писането включва и четене на това, което си написал, за да откриеш недостатъците му и преповтаряне, за да ги отстраниш. Отново и отново. (Виж Принцип #9). Не е лесно. Това ще съумеете да направите по-лесно, ако започнете да правите критичен прочит на казусите, идентифицирайки техните недостатъци, четейки винаги си задавайте въпроса: На какви въпроси отговаря Съдът? Доколко убедителни са причините?

И най-накрая, нужно е да сте прочели много решения, за да откриете модели на типа писане, на което искате да се научите. Подражанието е най-добрата форма на ласкателство. Когато четете решения (или каквато и да било друга форма на доказателствено писане с цел всичко, което се развива на база на аргументи, достигайки някакво заключение), което считате за добре написано, добре структурирано и ефективно, прочетете го отново и си задайте въпроса: какво го прави толкова добро? Как е структурирано? Има ли въведение и на каква функция се подчинява? Как авторът се справя с преходите между отделните параграфи? Как авторът разкрива пред читателя цялостната идея на писмената си работа? Когато авторът прави обобщение, какво го предхожда?

Писането е занаят. Открийте другите, които го владеят добре, наблюдавайте методите им и се опитайте да им подражавате.

4. Правните текстове са документи, даващи доводи; те отговарят на някои въпроси и убеждават читателя в правотата на отговорите, които дават. Те не са доклади.

Целта, в крайна сметка е: а) да се постави конкретен въпрос (или няколко въпроса), б) да се осигури отговор на читателя на тези въпроси, придружен с: в) логическа аргументация, която убеждава читателя, че отговорът, до който е достигнал, е верният. *Вие няма да направите писмена работа относно „авторски права“; ще поставите въпроса и след това ще отговорите на конкретния въпрос, свързан с авторското право.*

Според мен цялата правна литература е следната: адвокатски досиета, съдебни решения, резюмета и др. Всички те са, за да убедят читателите в нещо по силата на аргументите. Не мога да поставя достатъчно силен акцент на това; малко или много най-често срещаната причина за незадоволителните студентски писмени работи е отсъствието на каквото и да било усещане на значими аргументи в подкрепа на авторския отговор на поставен конкретен въпрос.

В голяма степен правните текстове са недвусмислени по отношение на това, че се развиват в конкретна насока. Когато пишеш адвокатско досие например, знаеш докъде трябва да доведе: Ти привеждаш доводи в полза на клиента и се опитваш да убедиш читателя, че „обвиняемият [например твоят клиент] не е отговорен за действие X” или обвиняемият [противоположната страна] е отговорен за действие Y” или „Действията на обвиняемия за окончателната присъда трябва да бъде приета/отхвърлена” или “Съдът не би могъл според конституцията не може да упражнява правото на иск в този казус” или....

Знаейки точно докъде искаш да стигнеш, можеш да подходиш отзад-напред, за да сглобиш аргументацията си.

С изследователска работа от друга страна, никога не се знае докъде ще стигнеш, когато започваш. В началото, с други думи, не знаеш отговорите на въпросите, които поставяш - именно поради това се налага да направиш проучване.

От друга страна, именно тази неизвестност накъде си се запътил може да се превърне в твое преимущество. Можеш да промениш темата, даже можеш да промениш въпроса, който задаваш в течение на работата. Това е лукс, който не можеш да си позволиш при работата си с клиенти; не можеш да кажеш на твоя клиент: ”Ами аз завърших проучването си и я гледай, открих, че всъщност ти си подсъдим по член 10 б) на Закона по сигурността”!

Но при изследователската работа можете да започнете от някаква теза - *например* член 512 в) от Закона за авторските права, който покрива разпространението на защитен софтуер, но след това да заключиш след като бъде извършено проучване по въпроса, че много по-силни доводи съществуват по отношение на противоположното предположение.

5. Нека процесът на писане да спомага мисълта Ви.

Първоначалната Ви задача, когато се заемате с правен текст, е да внушава на читателя отговорите на въпросите, които са поставени. Другата задача е да се открият какви са отговорите на въпросите.

Вие може да считате, че най-добрият начин за постигане на тези две задачи е да бъде завършена втората и след това да започнеш първата – да разбереш как да отговориш на въпросите и след това да започнеш да пишеш. Общо взето не става така. Трябва да си започнал да пишеш далеч преди да си разбрал отговорът на въпросите - далеч преди с други думи какъв ще бъде доказателството и какво точно искаш да кажеш.

Единственият начин за повечето от нас, които сме смъртни, да изградим сложно, многопластово доказателство, е да го напишем и да видим дали има смисъл. Освен ако въпросът, който сте поставили, не е твърде елементарен, вие няма да може да стигнете отговор, без да изложите доводите си на лист хартия и не го прочетете, за да установите дали подлежи на критика; ще бъде далеч по-сложно за вас да запазите всичко това в съзнанието си.

Тогава, след като вече сте уточнили насоката ви, веднъж след като вече сте написали нещо, което ви позволява да видите отговора на въпроса, който сте си поставили – е необходимо да решите какъв е най-добрият начин да достигнете до читателя посредством привеждането на доводи по възможно най-лесно и безболезнено. Читателят не е необходимо да разбира всяка стъпка, която правите за достигането на извода; вие може да сте поемали в грешна посока и да сте достигали до задънена лица в опитите си да решите как да отговорите на въпроса и не е необходимо да разкривате пред читателя всичко това (и ще бъде доста смутен , ако се разкрият пред него/нея).

Друг начин да предам това е: Когато започвате, вие пишете само за себе си, така че да си разясните както точно се случва. Когато стигате края, вие вече пишете за читателя.

6. Няма да се научите да пишете добре посредством говорене на мен или който да и да било друг относно писане; ще се научите да пишете добре чрез писане.

Винаги бих бил щастлив да обсъдя проекта Ви. Накратко казано това, което имам предвид е, че от разговорите с мен няма всъщност такъв смисъл, какъвто студентите му отдават. Разговорите за писането са все едно да говориш за дърводелство или за свирене на пиано или каране на колело – интересно, но рядко особено полезно, ако се опитваш да се научиш как да правиш тези неща. Трябва да ги правиш отново и отново. Писането или по-скоро овладяване на това умение е почти винаги много по-полезно, отколкото говоренето за писане. Не става въпрос, че не трябва да се обръщате към мен когато имате въпроси; но когато искате да обсъдим нещо, напишете ми го. Изречение, абзац или план, описващ идеите ви или въпросите, които имате, ще свърши работа. Това не само ще бъде ценна практика в изкуството на писането, но и ви гарантирам, че ще направи много по-продуктивно бъдещото ни общуване.

7. Дайте си време.

Да пишеш добре често е болезнено; трудно е и отнема много време. Винаги отнема повече, обикновено много повече, отколкото си мислите (или отколкото ви се иска), за да съставите план или поне сносна чернова, камо ли пък крайния продукт. Трябва да се отдадете на колкото и да е необходимо време да изработите качествена творба.

8. Няма оценка „Отличен за усилието”, що се отнася до писмена работа.

Всъщност читателят не знае и не се интересува колко време сте прекарвали да създадете това, което сте сътворили, с колко пот на челото по време на дългите нощи, прекарани в библиотеката и т.н. Това, което интересува него или нея, е това, което получава; това е, което има значение за читателя, защото това е всичко, което е обозримо за нея. Вашите доводи трябва да се базират на вашите аргументи. **Вие винаги трябва да четете вашата собствена писмена работа от гледната точка на читателя.** Изглежда лесно, но всъщност никак не е. Да се научите да правите това е изключително важно. Преди да ми предадете – план, чернова или каквото и да било, първо трябва да сте го прочели цялостно, от начало до край, от една позиция - все едно вие сте човекът, до когото е адресирано - „средностатистическия читател” (ако пишете статия по въпроси, свързани с правото), партньор в адвокатска кантора (ако пишете резюме на договор), съдията (ако пишете досие на дело или правна бележка).

Едно от най-трудните умения за добър писмен изказ е да имате предвид това, че читателят няма в съзнанието си всичко свързано с темата, което вие имате във вашето съзнание; напротив, читателят може би няма никаква информация относно темата освен това, което се съдържа във вашата писмена работа. Вашият читател ще започне в началото с вашия текст и ще го изчете, подбирайки каквато информация вие му предоставяте и единствено тази информация и в реда, в който вие му я предоставяте. Трябва да постъпите по същия начин, ако искате читателят да разбере това, което искате да кажете. *Развиването на способността да редактирате вашата собствена писмена работа е далеч по-важно от това, което е се появило по отношение на съдържанието, което сте изложили в този проект.*

9. Преработвайте, преработвайте, преработвайте.

Трябва да преработите писмената ви работа, ако е необходимо, така че да има смисъл за читателя. Не трябва да спирате да правите това само защото сте правили вече едно, две или четири прегледа на вашата писмена работа. Вижте правило #8; не получавате никакви поощрения за броя на препрочитанията, а затова, че сте успели да се изразите ясно и точно.

10. Всичко изложено на лист хартия е значимо.

Всичко – всяка дума, всяка пунктуация, всяко решение да започнете нов абзац в даден момент, вместо в друг. Това може би не важи за всяка област, но важи с пълна сила в правото (и за социологията).

ЧАСТ ВТОРА: ЗАДЪЛЖИТЕЛНИ ПРАВИЛА - СЛЕДВАЙ ГИ ИЛИ УМРИ!

1. Пишете увода си последен.

Вашата писмена работа на практика ще се състои от три части: Увод, Доказателствена част и Заключение, в тази поредност. Очевидно би било глупаво да напишете първо заключението преди изобщо да имате идея какво искате да се включва в изложението Ви. Но също толкова глупаво е да напишете и първо въведението. Трябва да сте наясно как ще развиете доказателствената част, за да може да напишете добър увод, тъй като функцията на увода е да представи на читателя това, което ще следва. Щом бъдете наясно с доводите си, е много по-лесно да напишете увода; преди да знаете каква ще бъде аргументацията, е много трудно, бих казал дори невъзможно да го направите.

2. Използвайте уводни изречения.

Всеки отделен абзац в писмената ви работа трябва да се въвежда с нова мисъл и всеки абзац трябва да започва с изречение, постановяващо вашата позиция. Тези „уводни изречения са от изключително значение. Прочетете отново писмената си работа, няколко пъти, както аз ще постъпя: **игнорирайте всичко, но не и първото изречение в началото на всеки абзац**. Задайте си въпроса: Ако не знаете нищо по темата, този прочит на писмената работа, само уводно изречение по уводно изречение, ще има ли смисъл? Ако отговорът е „не”, значи не сте приключили с преработката.

3. Премахнете страдателния залог от писмените си работи.

Не се изразявайте по следния начин: „Петстепенният тест за установяване на сходства на грешки според Закона на Ланхам бе създаден от Съда”; предайте на читателя кой го е създал („Осмият съд, заседаващ по райони, създава петстепенния тест за установяване на сходства на грешки според Закона на Ланхам”)

Не се изразявайте по следния начин: „Където няма обща юрисдикция, възможността за специфична компетентност трябва да бъде проучена”, предайте информация така: ” Там, където няма възможност за обща юрисдикция, Съдът трябва да проучи възможността за специфична юрисдикция”.

Не се изразявайте по следния начин: „Съвременната рамка за анализ на въпросите от собствената юрисдикция са развити в делото Международна Компания за производство на обувки срещу Вашингтон, 326 САЩ 310(1945), вместо това „Върховният Съд разви съвременната рамка за анализ на въпросите от собствената юрисдикция в делото Международна Компания за производство на обувки срещу Вашингтон, 326 САЩ 310(1945).

Винаги пишете така, че читателят да може да посочи извършителя на действието описано в едно изречение. Може да считате, ако искате, това като още едно граматическо правило, което трябва да следвате механично, каквито са „не завършвайте изречението с предлог” или „не разделяйте инфинитива”. С други думи : **Просто го направете**. Това изобщо не е условно правило; преработването на изречения с цел да се премахне **употребата на страдателен залог ще ви помогне в мисловния ви процес**. Ето и пример за текст, която наскоро ми бе предаден:

„Въпреки оплакванията на радиооператорите, че имат малка печалба от предаванията, АСАП **бе оторизирана** да изисква заплащане за разпространението на авторски творби.”

Интересно – кой е оторизирал АСАП да направи това? Конгресът? Къде? В качеството на какво? С какъв статут? Или е бил Съдът? Някоя агенция? Нюйоркският градски съвет? Както се оказва това е много труден, също така и много важен и интересен въпрос. Аз бих се обзаложил, че авторът на това изречение не е знаел отговора и той или тя прикрива липсата на знание зад употребата на страдателен залог.

Всички ние правим това през цялото време, а не трябва; премахването на страдателния залог от писмени ни работи ще ни спомогне да го избегнем.

4.Първо цитатът, после обяснението.

Точните думи, използвани в становищата или съдебните решения, които се дискутират, винаги имат значение. Не ми казвайте какво означава дадено становище, преди да сте предали точния език, използван в становището; не ми казвайте какво е искал да каже Съдът, преди да сте предали какво точно е постановил. Ако езикът е ясен, тогава няма какво повече да бъде добавено. Ако има нужда от пояснения и обяснения (както почти винаги се налага), обяснете и интерпретирайте – **след** като ми кажете какви са точните думи (данни, цитати от интервюта), които поясняват или интерпретирате. Аз не искам да знам вашето мнение за становището или казуса, аз искам да знам какво а)постановява и б) какво се има предвид.

5. Не „удряйте по масата”

Премахнете думи като „ясно” или „очевидно” или „без съмнение” и други сходни от писането си. Никога не казвайте ” Ясно е, че...” или ”очевидно е, че”. Не употребявайте думите „ясно” или „очевидно”, както при ”становището явно оторизираше правоприлагащите служители...” или „ решението на Фийст очевидно променяше Закона за авторските права по много важен начин”. Ако е явно или очевидно или без съмнение, то няма да има нужда да бъде казвано – читателят вече ще го е забелязал, тъй като вие сте го направили толкова явно и очевидно. В 99% от случаите вие използвате тези думи като опора, за да скриете факта, че всъщност не сте направили нещата ясни и очевидни, а е трябвало.

6.Използвайте паралелни структури.

Ако разяснявате общата или специфичната юрисдикция и един параграф започва така „За да е налична обща юрисдикция, обвиняемият трябва ..”, то тогава започнете следващия абзац с паралелна тема (специфичната юрисдикция) по същия начин : „За да е налична специфична юрисдикция, обвиняемият трябва да ...”. Направете го опростено за читателя.

7. Премахнете излишни въвеждащи и съюзни думи

(като „Още повече”, ” В допълнение”, ”Освен това”, ”Като”, ”Въпреки” и други подобни). Думи и фрази като „Още повече”, ” В допълнение”, ”Освен това”, ”Като”, ”Въпреки” са *понякога* полезни, но рядко; в голямата част от случаите забъркват хората в неприятности. Те обикновено се употребяват, когато логическата връзка между изреченията или параграфите се губи, с надежда, че казвайки „още повече” или „освен това” ще скрие този зловещ факт. Ако имате две изречения, които не са взаимосвързани, то употребявайки „в допълнение” в началото на второто от тези изречения няма да помогне. Употребявайте тези изразни средства много пестеливо.

8. Бъдете нащрек за употребата на „както е написано по-долу” или „както е написано по-горе”.

Това означава, че все още писмената ви работа не е добре организирана. Какво би следвало да направи читателя, когато той/тя прочете „както е написано по-долу”? Да спре да чете и да стигне „по-долу” в теста, където и да сте обяснили това, което е трябвало да обясните? Ако нещо е необходимо да бъде обяснено на момента, то направете го. Винаги помнете: читателите четат от началото към края и отляво надясно; не трябва да позволите разбирането на читателя да зависи от нещо, което следва да кажете по-късно.

9. Прочетете работата си на глас.

Писането, както Лорънс Стърн е казал (в своя роман “Tristram Shandy”), е разговор. Той е бил прав. Ако вашата писмена работа или план, или бележка, или писмо, или досие или....няма смисъл за *слушателя*, вероятността е голяма да няма смисъл и за *читателя*, както и *обратно*. Или най-малкото, поискайте мнението на някой, който не знае нищо по темата да прочете това, което сте написали; ако вашият приятел/съпруг/а/партньор/братовчед не може да проумее нищо от него, то вероятността и аз да не мога, е много голяма.